

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ФАКУЛЬТЕТ № 2
КАФЕДРА УКРАЇНОЗНАВСТВА**

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ**

**з навчальної дисципліни
«ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ»
обов'язкових компонент
освітньої програми першого (бакалаврського) рівня вищої освіти**

Галузь знань 05 «соціальні та поведінкові науки»

Спеціальність 053 «психологія»

Спеціалізація «психолог ювенальної превенції»

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 27.11.2023 № 10

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 2
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 15.11.2023 № 11

ПОГОДЖЕНО

Секцією Науково-методичної ради
ХНУВС з гуманітарних та
соціально-економічних дисциплін
Протокол від 24.11.2023 № 10

Розглянуто на засіданні кафедри українознавства факультету № 2 *(протокол від 14.11.2023 № 12)*

Розробники:

1. Завідувач кафедри українознавства факультету № 2 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктор філологічних наук, професор – **Чорний І. В.**
2. Доцент кафедри українознавства факультету № 2 ХНУВС, кандидат філологічних наук, доцент – **Перцева В.А.**

Рецензенти:

1. Доцент кафедри європейських мов ДБТУ, кандидат філологічних наук, доцент – **Герман Л.В.**
2. Доцент кафедри теорії та історії держави і права факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидат історичних наук, доцент – **Іванов С.Ю.**

1. Розподіл часу навчальної дисципліни за темами

Номер та назва навчальної теми	Кількість годин, відведених на вивчення навчальної дисципліни					
	Всього	з них:				
		лекції	Семінарські заняття	Практичні заняття	Лабораторні заняття	Самостійна робота
Семестр № 1						
Тема № 1.1 Стародавня та середньовічна історія та культура України. Первісний лад на території України	6	2	2		-	2
Тема № 1.2. Стародавня та середньовічна історія та культура України. Кочові племена та античні міста-держави на терені України	6	2	2		-	2
Тема № 1.3.1 Стародавня та середньовічна історія та культура України. Київська Русь. Княжа доба	6	2	2		-	2
Тема № 1.3.2 Стародавня та середньовічна історія та культура України. Культура Київської Русі	6	-	2		-	4
Тема № 1.4 Стародавня та середньовічна історія та культура України. Литовсько-польська доба	6	2	2		-	2
Тема № 2.1. Історико-культурний розвиток українських земель у козацько-гетьманську добу (XVI-XVIII ст.). Українські землі у XVI - 1 пол. XVII ст.	9	2	2		-	5
Тема № 2.2. Історико-культурний розвиток українських земель у козацько-гетьманську добу (XVI-XVIII ст.). Українські землі у 2 пол. XVII - XVIII ст.	9	2	2		-	5
Тема № 3.1. Українське національно-культурне відродження: витоки, сутність, наслідки (XIX - поч. XX ст.). 1 пол. XIX ст.	9	2	2		-	5
Тема № 3.2. Українське національно-культурне відродження: витоки, сутність, наслідки (XIX - поч. XX ст.). 2 пол. XIX ст. - поч. XX ст.	9	-	2		-	7
Тема № 4.1. Українська державність та культура в добу Новітнього часу (1917-1991). Українська революція 1917-1921 рр. Українські землі в міжвоєнний час.	6	2	2			2
Тема № 4.2. Українська державність та культура в добу Новітнього часу (1917-1991). Українські землі в роки Другої світової війни та в повоєнний час.	6	2	2		-	2
Тема № 5. Особливості історико-культурного розвитку незалежної України (1991-2021)	12	2	2		-	8
Всього за семестр № 1:	90	20	24		-	46
Всього за весь термін навчання:	90	20	24		-	46

2. Методичні вказівки до семінарських занять

ТЕМА № 1

Стародавня і середньовічна історія та культура України

Семінарське заняття № 1

Первісний лад на території України

Навчальна мета заняття: Розібрати питання стосовно стану українських земель в період первісного суспільства. Охарактеризувати досягнення культури цього періоду.

Кількість годин 2 год.

Навчальні питання:

1. Предмет та задачі історії та культури України.
2. Періодизація історії та культури України.
3. Українські землі в період первісного суспільства: особливості історико-культурного розвитку.

Методичні вказівки до навчальних питань:

Під час розгляду 1-го питання слід зупинитись на питаннях щодо предмета та задач курсу «Історія та культура України». Історія як наука. Особливості історичного пізнання. Методологія, методи вивчення дисципліни. Джерела та історіографія історії України. Значення вивчення історії України. Історія України у контексті світової історії.

Вивчаючи 2-е питання, треба розглянути проблему періодизації історії та культури України, коротко схарактеризувавши кожен із періодів. Необхідно показати певну спадковість, повторюваність тих або інших історичних процесів під час цих періодів.

Розглядаючи 3-є питання, розкрийте поняття про первісні форми організації людей. Поява примітивних знарядь праці. Розвиток засад раціональних знань, мистецтва. Зародження релігії, її початкові форми. Неолітична революція. Поява кераміки. Археологічні культури епохи неоліту. Слід торкнутися проблеми зростання позитивних знань людини. Ускладнення змісту образотворчого мистецтва, перехід до умовної манери. Еволюція релігії. Культура доби металів. Перший та другий великі суспільні розподіли праці. Нові форми мистецтва. Мегалітична архітектура.

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Трансформація первісного образотворчого мистецтва.
2. Які з елементів первісних релігій дійшли до наших часів?

Теми рефератів:

1. Первісні форми релігії.
2. Первісне мистецтво.
3. Мегалітична архітектура на території України.
4. Трипільська культура.

Література

1. Бойко О.Д. Історія України. К., 2016. С. 9-22.
2. Історія та культура України : навчальний посібник / Уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С. Ю., Чорний І.В. Харків : ХНУВС, 2017. С. 3-6.
3. Греченко В. А. Історія та культура України : підручник. Харків : ХНУВС, 2017. С. 7-16.

ТЕМА № 1

Стародавня і середньовічна історія та культура України

Семінарське заняття № 2

Кочові племена та античні міста-держави на терені України

Навчальна мета заняття: Розібрати питання стосовно стану українських земель в період заселення цих територій кочовими племенами та існування античних міст-держав. Охарактеризувати досягнення культури цього періоду.

Кількість годин 2 год.

Навчальні питання:

1. Заселення українських земель кочовими племенами. Кіммерійці.
2. Скіфи.
3. Сармати.
4. Античні міста-держави Північного Причорномор'я

Методичні вказівки до навчальних питань:

Вивчаючи 1-е питання, треба розглянути питання щодо заселення українських земель племенами кочових народів. Життя та побут кіммерійців.

Розглядаючи 2-е питання, треба звернути увагу на те, як про скіфів писали античні історики. Що відомо про їхню культуру та світогляд. Скіфське мистецтво, його особливості, «звіриний стиль» у ньому.

Вивчаючи 3-є питання, треба зосередитись на особливостях соціального устрою сарматів, показати роль жінки в суспільстві. Також необхідно торкнутися питань матеріальної культури сарматів.

При розгляді 4-го питання зупиніться на ролі античної культури у подальшому розвитку європейської культури. Який вплив мала антична культура на культуру східних слов'ян. Назвіть грецькі міста-колонії в Причорномор'ї та розкажіть про особливості їх культури. Релігійні погляди стародавніх греків, особливості їхньої літератури та мистецтва.

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. «Звіриний стиль» у скіфському мистецтві.
2. Антропоцентризм античної культури.

Теми рефератів:

1. Міжплеменні союзи кочових племен на території України (кіммерійці, скіфи, сармати).
2. Вірування стародавніх скіфів.

3. Античне мистецтво.
4. Антична література.

Література

1. Бойко О.Д. Історія України. К., 2016. С. 23-40.
2. Історія та культура України : навчальний посібник / Уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С. Ю., Чорний І.В. Харків : ХНУВС, 2017. С. 5-6.
3. Греченко В. А. Історія та культура України : підручник. Харків : ХНУВС, 2017. С. 16-25.

ТЕМА № 1

Стародавня і середньовічна історія та культура України

Семінарське заняття № 3

Київська Русь. Княжа доба.

Навчальна мета заняття: Розібрати питання стосовно стану українських земель у княжу добу, а також генези, формування та основних тенденцій розвитку культури Київської Русі.

Кількість годин 2 год.

Навчальні питання:

1. Становлення східнослов'янської державності з центром у Києві
2. Піднесення і розквіт Київської Русі.
3. Період роздроблення. Утворення Галицько-Волинського князівства і його роль у збереженні традицій східнослов'янської державності.
4. Золотоординське іго та його вплив на розвиток українських земель.

Методичні вказівки до навчальних питань:

Починаючи розгляд 1-го питання, передусім слід звернути увагу на теорії походження слов'ян – міграційну та автохтонну. В чому їх сутність? Визначте коли стався поділ слов'ян на три гілки (південних, західних, східних). Які племена вам відомі, що належать до східних слов'ян? Охарактеризуйте їх заняття, особливості суспільного ладу, духовний світ. Пригадайте, які протодержавні утворення існували у східних слов'ян, визначте їх місцезнаходження.

На межі VIII-IX ст. спостерігається прискорення політичної, економічної та етнокультурної консолідації східнослов'янських племен. Вкажіть чинники, що на вашу думку, мали вирішальний вплив на появу єдиного державного утворення у східних слов'ян. Особливо в цьому контексті слід наголосити на значенні процесу розпаду родової общини та формуванні феодалістичних відносин у східнослов'янському середовищі. Зверніть увагу на існування декількох теорій виникнення держави у східних слов'ян (норманської, антинорманської, хазарської тощо). За яких умов вони виникли та в чому їх сутність? Якої точки зору на виникнення держави у слов'ян дотримується більшість сучасних дослідників?

Фактична історія Київської Русі починається з часу походу новгородського князя Олега до Києва у 882 р., під час якого було поєднано південні та північні східнослов'янські племена. Чим був викликаний цей похід? Чому Олегу відносно легко вдалося посісти київський княжий престол? Визначте основні напрямки внутрішньої і зовнішньої політики князів Олега (882-912) та Ігоря (912-945). Розглядаючи правління княгині Ольги (945-964), слід звернути увагу на запроваджені нею реформи, її зовнішньополітичну діяльність. Князювання сина Ігоря та Ольги Святослава (964-972) позначилось проведенням низки військових походів. Відкидаючи дипломатичні методи ведення зовнішньої політики притаманні Ользі, Святослав надавав перевагу силовим заходам. Вкажіть основні походи здійснені цим князем та їх наслідки для зовнішньої і внутрішньополітичного становища держави.

При вивченні 2-го питання слід зазначити, що піднесення і розквіт Київської Русі припали на правління князів Володимира Великого (980-1015) та Ярослава Мудрого (1019-1054). За часів Володимира Великого в цілому завершився процес збирання слов'янських земель, остаточно було встановлено кордони Київської Русі – найбільшої держави тогочасної Європи. Володимир зміг побудувати досить ефективний апарат державного управління послідовно здійснивши адміністративну, військову, податкову реформи. Що саме вони змінили в державі? Звичайно найбільше значення мала релігійна реформа Володимира, а саме запровадження християнства. З'ясуйте причини цієї реформи, її основні етапи. Чому саме візантійське християнство обрав Володимир в якості державної релігії? Визначте ставлення різних соціальних груп до запровадження християнства. Окремо слід зупинитися на наслідках даної реформи. Яким чином вона вплинула на внутрішнє та міжнародне становище Русі, розвиток культури? Поміркуйте, чи були у цієї реформи негативні наслідки?

Ярослав Мудрий продовжив політику свого попередника спрямовану на укріплення держави, піднесення її міжнародного авторитету. Велику увагу цей князь приділяв розвитку освіти та культури. Наведіть конкретні приклади діяльності Ярослава у цій сфері. Пригадайте, який внесок цей діяч зробив у законотворчу діяльність? Якими методами князь користувався при проведенні зовнішньої політики? Що таке політика «шлюбної дипломатії»?

Торкаючись питання щодо політичного устрою Київської Русі, слід акцентувати на еволюції цього державного утворення від дружинної форми державності до централізованої, а згодом федеративної монархії. Як ці зміни впливали на розподіл владних повноважень у державі? При характеристиці соціально-економічних відносин зверніть увагу на процес подальшого розширення суспільства. На які основні соціальні групи розподілялось населення Київської Русі? Визначте механізм їх взаємодії. Яким чином відбувався розвиток сільського господарства, ремесел, торгівлі?

Розглядаючи 3-є питання, зауважте, що після смерті Ярослава Мудрого у Київській державі дедалі помітнішими стали центробіжні тенденції. Окремі князівства починають виходити з-під влади Києва. Остання спроба зупинити ці процеси пов'язана з князюванням Володимира Мономаха (1113-1125). Що вам

відомо про його діяльність? Правління цього князя лише призупинило розпад держави але не припинило його. До початку XIII ст. Київської Русі, як єдиної держави, вже фактично не існувало. В чому полягали основні причини розпаду Русі, чи був не відворотнім цей процес? З'ясуйте значення Київської Русі в історії України.

Одними з перших, ще наприкінці XI ст., курс на відокремлення від київського центру обрали Галицьке та Волинське князівства. Які фактори, на вашу думку, сприяли цьому? Згодом ці князівства об'єдналися у єдину Галицько-Волинську державу. Коли саме це сталося та хто відіграв вирішальну роль у процесі об'єднання? Що сприяло зближенню Галичини і Волині? Визначте основні етапи розвитку Галицько-Волинського князівства. З чим пов'язаний тимчасовий занепад та розпад даного державного утворення у 1205-1238 роках? Нове піднесення Галицько-Волинської держави припадає на часи правління Данила Галицького (1238-1264). Окреслить основні напрямки його внутрішньої та зовнішньої політики. Яким чином він побудував свої відносини з Золотою Ордою, країнами Західної Європи? Чому не відбувся спільний хрестовий похід західноєвропейців та Данила Галицького проти ординців? З'ясуйте причини поступового занепаду Галицько-Волинської держави та припинення її існування. Визначте роль Галицько-Волинського князівства в історії української державності.

При вивченні 4-го питання визначте в якій мірі на розпад східнослов'янської держави вплинув початок у I пол. XIII ст. монголо-татарської навали на руські землі? Принагідно зазначте особливості панування Золотої Орди на колишніх землях Київської Русі, характер її взаємовідносин з князівською владою, церквою, місцевим населенням.

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Теорії виникнення держави у східних слов'ян.
2. Еволюція Київської Русі від дружинної форми державності до централізованої, а згодом федеративної монархії.
3. Особливості процесів християнізації Київської Русі.

Теми рефератів:

1. Питання про давньоруську народність та етногенез українського народу.
2. Київ – державний, культурний, торгівельний центр Київської Русі.
3. Князь Святослав – видатний полководець Київської Русі.
4. Історичний портрет Володимира Великого.
5. Історичний портрет Ярослава Мудрого.
6. Данило Галицький – видатний державний діяч, дипломат, полководець.
7. Архітектурні шедеври Київської Русі.
8. Давньоруський іконопис.
9. Звичаї та обряди давніх слов'ян.
10. Релігійні вірування давніх слов'ян.
11. Література Київської Русі.

Література

1. Бойко О.Д. Історія України. К., 2016. С. 41-96.
2. Історія та культура України : навчальний посібник / Уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С. Ю., Чорний І.В. Харків : ХНУВС, 2017. С. 7-12.
3. Греченко В. А. Історія та культура України : підручник. Харків : ХНУВС, 2017. С. 25-69.

ТЕМА № 1

Стародавня і середньовічна історія та культура України

Семінарське заняття № 4

Культура Київської Русі

Навчальна мета заняття: Розібрати питання генези, формування та основних тенденцій розвитку культури Київської Русі.

Кількість годин 2 год.

Навчальні питання:

1. Язичницька культура стародавніх русичів.
2. Прийняття Руссю християнства та його роль у подальшому розвитку культури.
3. Освіта в Київській Русі.
4. Книгописання на Русі. Давньоруська література.
5. Архітектура та мистецтво Київської Русі.

Методичні вказівки до навчальних питань:

Вивчаючи 1-е питання, слід схарактеризувати особливості давньоруського язичництва. Вірування стародавніх русичів, обожнювання сил та явищ природи. Поява антропоморфних богів, особливості культу, жертвоприношення. «Малі» боги. Давньоруський фольклор як джерело наших знань про культуру та побут русичів. Основні фольклорні жанри. Героїчний епос давніх русичів.

Розкриваючи 2-є питання, підкресліть роль християнізації Русі як важливого фактору розповсюдження книжкового знання. Кілька етапів релігійної реформи на Русі.

При розгляді 3-го питання охарактеризуйте зародження і розвиток шкільної освіти. Державна школа Володимира, її становий характер. Демократизація освіти за часів правління Ярослава Мудрого.

Вивчаючи 4-е питання, розгляньте особливості процесу книгописання на Русі. Які літературні жанри отримали найбільше поширення в цю епоху? Назвіть найважливіші риси давньоруської літератури. Використовуючи приклади, розкажіть про жанрову і тематичну специфіку літератури Київської Русі.

Під час розгляду 5-го питання, зупиніться на особливостях середньовічного зодчества. В чому церковні діячі бачили призначення творів мистецтва, що прикрашали храми? Які запозичені (європейські, візантійські) та оригінальні (слов'янські) архітектурні форми використовувались в Київській

Русі? Символіка архітектурних форм). Ікони Київської Русі. Мистецтво книжкової мініатюри.

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Особливості язичницького світогляду давніх русичів.
2. Чим герої давньоруських билин відрізняються від героїв середньовічного європейського епосу?
3. Особливості процесів християнізації Київської Русі.

Теми рефератів:

1. Архітектурні шедеври Київської Русі.
2. Давньоруський іконопис.
3. Звичаї та обряди давніх слов'ян.
4. Релігійні вірування давніх слов'ян.
5. Література Київської Русі.

Література

1. Бойко О.Д. Історія України. К., 2016. С. 41-96.
2. Історія та культура України : навчальний посібник / Уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С. Ю., Чорний І.В. Харків : ХНУВС, 2017. С. 7-12.
3. Греченко В. А. Історія та культура України : підручник. Харків : ХНУВС, 2017. С. 25-69.

ТЕМА № 1

Стародавня і середньовічна історія та культура України

Семінарське заняття № 5

Литовсько-польська доба

Навчальна мета заняття: З'ясувати основні тенденції національно-культурного розвитку українських земель під час литовсько-польської доби. Визначити те, який вплив на нього мало укладання Кревської та Люблінської унії.

Кількість годин 2 год.

Навчальні питання:

1. Вхідження українських земель до складу ВКЛ. Зміни у литовській політиці протягом II пол. XIV – I пол. XVI ст.
2. Польська політика в українських землях. Люблінська унія 1569 р.
3. Релігійне протистояння. Берестейська церковна унія 1596 р.
4. Особливості розвитку української культури під час литовсько-польської доби.

***Методичні вказівки* до навчальних питань:**

При розгляді 1-го питання слід зазначити, що послабленням Галицько-Волинського князівства у XIV ст. скористалися його сусіди – Литва та Польща, захопивши значний масив українських земель. Литовці, які на межі XII-XIII ст. зуміли створити досить міцну державу, потроху розширювали її межі спочатку

за рахунок білоруських земель, а починаючи з 40-х рр. XIV ст. і українських. Першою до складу Литви за часів князя Гедиміна увійшла Волинь. Коли конкретно це сталося? Протягом 50-х – 60-х рр. XIV ст. до ВКЛ було приєднано землі Чернігово-Сіверщини, Київщини, Переяславщини та Поділля. Хто стояв тоді на чолі Литовської держави? Литовське проникнення мало свою специфіку, його інколи ще називають «оксамитовим». Як ви це розумієте? На яких засадах будувалися відносини литовських князів з руськими, з місцевим населенням? Як вирішувалося мовне, релігійне питання? Чи згодні ви з думкою деяких дослідників, що ВКЛ можна називати Литовсько-Руським князівством?

Ситуацію для українських земель, що перебували у складі Великого князівства Литовського істотно змінило укладання у 1385 р., шляхом династичного шлюбу, Кревської унії між Литвою та Польщею. Які обставини передували цій події? Що саме змінилося в становищі українців після укладання унії? Чому?

Охарактеризуйте політичний устрій Великого князівства Литовського. Визначте місце руських князівств у державній системі ВКЛ протягом XIV-XVI ст. Чи відбувалися якісь зміни? Якщо так, поясніть їх причини. Яким чином на політичне становище українських земель вплинули реформи князя Вітовта? Чому внаслідок їх погіршилися стосунки між литовцями та українцями?

Вивчення 2-го питання слід пов'язати із тим, що паралельно з литовським відбувалося і польське проникнення в українські землі. Першим об'єктом польської експансії стала Галичина, остаточно приєднана до Польщі у 1387 р. Польська політика на українських землях значно відрізнялася від литовської. В чому саме полягали відмінності? Захопивши Галичину, поляки не збиралися зупинятися, бажаючи підкорити собі якомога більше українських земель. Які стани в Польщі були передусім зацікавлені в цьому? Чому? Використовуючи зовнішньополітичні труднощі Великого князівства Литовського, Польща регулярно нав'язувала Литві різноманітні унії (Кревську 1385 р., Городельську 1413 р., тощо), що посилювали польську присутність на українських землях.

Остаточного приєднання українських земель Польща досягла після підписання з Литвою у 1569 р. Люблінської унії, внаслідок якої було створено єдину польсько-литовську державу Річ Посполиту. Що змусило литовців піти на цей крок? Як ставилися до підписання унії різні верстви українського населення? Поясніть їх позицію. Визначте наслідки Люблінської унії для українських земель. Зверніть увагу, що деякі дослідники вважають перехід України до складу Речі Посполитої не найгіршим з можливих варіантів, а чи існували інші альтернативи?

У 3-му питанні важливим є зрозуміти, що після поглинання українських земель Польщею, особливої гостроти набула релігійна проблема. Визначте її походження, сутність та прояви. Задля послаблення протиріч на релігійному ґрунті, польська сторона вирішила поєднати західну та східну християнські церкви на українських землях, уклавши між ними унію. З цією метою у 1596 р. було проведено Берестецький церковний собор. Як ставилися до ідеї собору представники українського православного духівництва, інших верств населення? Охарактеризуйте перебіг собору та основні засади Берестецької

церковної унії. Чи привело виникнення Греко-Католицької церкви до вирішення релігійної проблеми та прискорення полонізації українців, як на то сподівалися поляки? Відповідь обґрунтуйте. Яку роль вона відіграла в подальшій історії України? Яким чином змінилося становище православної церкви після укладання унії? Торкаючись релігійного питання в Україні, слід зупинитися на діяльності братств. Що це були за організації, з кого склалися та яку мету перед собою ставили?

Розглядаючи 4-е питання, з'ясуйте, які специфічні умови формування української народності позначилися в період XIV – поч. XVII ст. Що таке секуляризація і в яких формах вона проявилась в українській культурі XVI - XVII ст.? Вплив ідей Ренесансу на розвиток української культури.

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Ідея Івана Вишенського щодо створення «царства Божого на землі».
2. Діяльність Івана Федорова.

Теми рефератів:

1. Галицькі землі під владою Польщі (40-і роки XIV – перша половина XVI століття).
2. Особливості політики литовських князів в українських землях до та після Кревської унії 1385 р.
3. Основні риси українського побуту в XV – XVI ст.
4. Оцінки Берестейської церковної унії 1596 р. в історичній літературі.
5. Братства та їх роль у суспільно-політичному житті України.
6. Духовне підґрунтя культури України 14-17 ст.
7. Особливості архітектури України 14-17 ст.
8. Книгодрукування в Україні.
9. Місце та роль Києво-Могилянської академії в історії української культури.

Література

1. Бойко О.Д. Історія України. К., 2016. С. 97-128.
2. Історія та культура України : навчальний посібник / Уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С. Ю., Чорний І.В. Харків : ХНУВС, 2017. С. 12-13.
3. Греченко В. А. Історія та культура України : підручник. Харків : ХНУВС, 2017. С. 70-90.

ТЕМА № 2

Історико-культурний розвиток українських земель у козацько-гетьманську добу (XVI – XVIII ст.)

Семінарське заняття № 1

Українські землі у XVI – I пол. XVII ст.

Навчальна мета заняття: Визначити причини виникнення українського козацтва та утворення Запорізької Січі. Характеризувати боротьбу козаків з

турецько-татарською агресією діяльність гетьмана П. Конашевича-Сагайдачного та перебіг подій Національно-визвольної війни 1648 – 1657 рр. Окремо зупинитися на феномені козацької культури.

Кількість годин 2 год.

Навчальні питання:

1. Виникнення українського козацтва. Запорізька Січ.
2. Козацько-селянські повстання кінця XVI – I пол. XVII ст.
3. Боротьба козаків з турецько-татарською агресією. Гетьман П. Конашевич-Сагайдачний.
4. Національно-визвольна війна 1648 – 1657 рр.
5. Феномен козацької культури.

Методичні вказівки до навчальних питань:

Розглядаючи 1-е питання про виникнення українського козацтва, зверніть увагу на походження терміну «козак» та його еволюцію у процесі української історії. Одним з головних аспектів цього питання є проблема, пов'язана з причинами виникнення українського козацтва. Проаналізуйте основні теорії походження козацтва, визначте, яка з них, на вашу думку, є найдостовірнішою. Проблемним в історичній літературі є також питання про час виникнення українського козацтва. Усвідомте різницю між виникненням терміну «козак», виникненням українського козацтва взагалі і заснуванням Запорозької Січі. Яка частина населення подавалася в козаки і чому? Чим пояснити, що у козаки йшов лише деякий відсоток населення? Які риси характеру повинні були бути у козака? Назвіть і прокоментуйте основні умови прийняття в козаки.

Час утворення Запорозької Січі, її устрій. Чому існував саме такий військово-адміністративний устрій на Січі? Чому ця організація козаків так називається? Якими були функції гетьмана, кошового отамана, військового судді, осавула, військового писаря? Як називалися їх клейноди та що це таке? Якою була процедура обиравання кошового отамана? Поясніть, чому другою особою після кошового отамана на Січі був військовий суддя. Чим керувався суддя, призначаючи покарання для запорожців? Якими були ці покарання? Чи була у козаків смертна кара? Висвітліть роль військового писаря у діяльності Запорозької Січі. Чому йому вдавалося відігравати таку значну роль? На які підрозділи поділялося козацьке військо? Хто такі «діди»? Поясніть, які функції виконували військові служителі. Чому їх не обирали? Який орган вважався вищою владою на Січі?

При висвітленні 2-го питання покажіть, у чому були причини козацько-селянських повстань кінця XVI ст.? Назвіть основні події, пов'язані з цими повстаннями. У чому причини їх поразок? Чому після поразки повстання С. Наливайка у 1596 р. майже 30 років повстань не було, хоча причини для них зберігалися? Чим пояснити низку частих козацьких повстань у 1625-1638 рр.? Який характер мали усі ці повстання? Що ви знаєте про їх керівників? Необхідно в'яяснити, яке значення мали ці повстання для подальшої національно-визвольної боротьби усього українського народу. Наостанок,

сформулюйте значення українського козацтва в історії XV-XVII ст. та історії України в цілому.

В середині XVII ст. в українських землях спалахнуло потужне козацько-селянське повстання, що з часом переросло у справжню національно-визвольну війну. Ті докорінні зміни, які вона викликала у соціально-економічних відносинах, геополітичній ситуації в регіоні, дають підстави вважати ці події Національною революцією.

Вивчаючи 3-є питання, важливо чітко окреслити різні аспекти боротьби козацтва проти турецько-татарських та польсько-литовських загарбників. Розкрийте роль окремих козацьких ватажків та полководців у походах на Крим та Туреччину. Чому саме на ці території були спрямовані рейди козацтва? Особливо виокреміть роль Петра Конашевича-Сагайдачного у зміцненні козацтва та його військових перемогах. Розкажіть, на які групи поділялося козацтво. Хто такі «реєстрові козаки», «голота», «дуки», «низові», «городові» козаки?

Починаючи розгляд 4-го питання, передусім треба з'ясувати основні групи причин, що спонукали різні верстви українського населення взятися до зброї, пов'язати їх з тогочасною внутрішньополітичною ситуацією у Речі Посполитій. Наступним кроком буде визначення конкретних передумов, що зробили можливим початок і розгортання масової боротьби українського народу. Тут доцільно звернутися до характеристики постаті Богдана Хмельницького. Як сталося, що довгий час цілком лояльний до польської влади чигиринський сотник, опинився на чолі повсталих мас?

Важливим аспектом розгляду проблеми повинно стати встановлення характеру та рушійних сил Національної революції. Який соціальний стан відігравав головну роль у цих подіях? Чому? З'ясування характеру Національної революції та Визвольної війни можливе за умови визначення тих основних цілей, що ставили перед собою її учасники.

Переходячи до характеристики першого етапу збройної боротьби, слід відзначити, що він відбувався за відчутної переваги козацько-селянського війська, яке здобуло низку блискучих перемог. Де саме було здобуто перемоги військом Богдана Хмельницького? Яку роль в цих перемогах відіграв фактор союзу з Кримським ханством? В чому, на ваш погляд, полягали основні засади успіху українців на першому етапі боротьби? Наприкінці 1648 р., досягнувши етнічних кордонів України, військо Б.Хмельницького досить несподівано припиняє подальші наступальні дії, а гетьман починає мирні переговори з польською стороною. Згодом було укладено українсько-польське перемир'я під Замостям. Наскільки доречним та виправданим був цей крок? Якими міркуваннями керувався Хмельницький, коли приймав відповідне рішення?

На початку 1649 р. більшість українських етнічних територій було звільнено від польсько-шляхетського панування. Яку назву отримали ці землі? Охарактеризуйте адміністративно-територіальний устрій Козацької держави, її межі, систему політичного управління. Кому належали основні владні повноваження? Зверніть увагу на ті зміни, що сталися у соціально-економічній сфері. Яким чином було вирішено аграрне питання? Чи всі верстви це в повній

мірі влаштовувало? З'ясуйте, чи існували внутрішні протиріччя у Козацькій державі. Якщо так, чим вони були викликані? Які зміни у соціальній структурі населення української держави відбувалися протягом війни? Проаналізуйте ситуацію в релігійному житті України. Яку позицію зайняло українське православне духовенство щодо Визвольної війни?

Розглядаючи події другого етапу збройної боротьби (1649-1653), треба відзначити, що козацьке військо Хмельницького поступово втрачало стратегічну ініціативу. Чим, на ваш погляд, це було зумовлено? Зупинитися на характеристиці найважливіших подій цього періоду, а саме: битв під Збаражем, Берестечком, Батогом, Жванцем. Порівняйте умови Зборівського та Білоцерківського мирного договорів. Як вони були пов'язані з перебігом бойових дій? Поміркуйте, чому не дивлячись на ненадійність союзницьких відносин з Кримським ханством, Хмельницький саме до нього раз по раз звертався з пропозицією спільних дій? Дайте загальну оцінку співвідношення сил наприкінці 1653 р.

З огляду на вкрай важке становище Гетьманщини, влітку-восени 1653 р. Хмельницький істотно активізує московський вектор своєї зовнішньої політики. В жовтні того ж року Земський собор в Москві приймає рішення: *«Військо Запорозьке з містами і з землями прийняти під государеву високу руку ...»* Які існували альтернативи українсько-російському союзу? Чому все ж таки на Московському царстві в якості союзника, зупинив свій вибір Хмельницький? Стисло охарактеризуйте українсько-російські стосунки у 1648-1653 рр. Виходячи з їх аналізу, з'ясуйте, чому цей союз не виник раніше?

В січні 1654 р. московське посольство прибуло до Переяслава на зустріч з представниками козацької старшини. Як ви гадаєте, чому саме Переяслав, а не Київ було обрано місцем проведення зустрічі? Розкажіть, як відбувалася Переяславська Рада. Особливу увагу зверніть на позицію Богдана Хмельницького. Рішення Переяславської Ради зафіксували перехід Козацької держави під протекторат Московського царства. Конкретні умови перебування України в його складі були визначені Березневими статтями. Охарактеризуйте цей документ. Чи був виправданим такий крок? Окремо зупинитися на розумінні акту Переяславської Ради українською козацькою елітою та московською верхівкою. В чому полягали головні розбіжності між ними? З'ясуйте оцінки, що надавали Переяславській угоді історики минулого, сучасні українські та російські дослідники. На основі їх аналізу, визначте основні підходи до вирішення цієї проблеми у історичній науці.

Як розгорталася подія на завершальному етапі війни та Національної революції? Наскільки ефективним виявився для козацького війська союз з Московським царством? В чому конкретно виявила себе допомога Росії Хмельницькому? У 1656 р. Московське царство укладає з Річчю Посполитою Віленське перемир'я. Чи відповідало це Переяславській угоді та Березневим статтям? Після виходу з війни Москви, український гетьман відчайдушно намагався знайти нових союзників для продовження боротьби. До яких країн звертався Хмельницький? Чому, на ваш погляд, життєздатної коаліції так і не виникло? У вересні 1657 р. Богдан Хмельницький помирає, що стає фактичним

завершенням національно-визвольних змагань. Охарактеризувавши його політичну, дипломатичну та військову діяльність, визначте історичну роль цієї особистості. В чому основні причини невдач українців на завершальному етапі боротьби? Підбийте остаточні підсумки Національної революції та Визвольної війни. Чи було досягнуто тих цілей, що ставилися їх учасниками? Яке історичне значення мали події 1648-1657 рр., у контексті українського націо та державотворення?

У 5-му питанні треба з'ясувати, яке місце в українській культурі займає козацтво. Охарактеризуйте українське козацтво як культурний феномен. Сформулюйте вашу особисту думку про роль українського козацтва у формуванні української національної ідентичності. Що з «козацької ідеї» заслуговує, на вашу думку, на збереження, а що є застарілим та гальмує подальший розвиток сучасної української національної ідентичності?

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Що означало бути козаком?
2. Особливості козацької кухні.

Теми рефератів:

1. Богдан Хмельницький – видатний державний діяч, полководець і дипломат.
2. Козацтво – головна сила Визвольної війни.
3. Видатні полководці Визвольної війни: М. Кривоніс, Д. Нечай, І. Богун.
4. Кримське ханство в політиці Богдана Хмельницького.
5. Зовнішня політика Богдана Хмельницького.
6. Політичний портрет гетьмана П. Дорошенка.
7. Героїчне і трагічне в постаті І. Сірка.
8. Заняття і побут запорожців.
9. Військове мистецтво українських козаків.

Література

1. Бойко О.Д. Історія України. К., 2016. С. 129-212.
2. Історія та культура України : навчальний посібник / Уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С. Ю., Чорний І.В. Харків : ХНУВС, 2017. С. 25-42.
3. Греченко В. А. Історія та культура України : підручник. Харків : ХНУВС, 2017. С. 90-126; 135-184.

ТЕМА № 2

Історико-культурний розвиток українських земель у козацько-гетьманську добу (XVI – XVIII ст.)

Семінарське заняття № 2

Українські землі у II пол. XVII – XVIII ст.

Навчальна мета заняття: Встановити та охарактеризувати основні події в національно-культурному житті українців за доби Руїни, гетьманування

І. Мазепи та в умовах форсованого наступу російської імперської влади на автономію українських земель у XVIII ст.

Кількість годин 2 год.

Навчальні питання:

1. Доба Руїни. Розкол України.
2. Внутрішня і зовнішня політика гетьмана І. Мазепи.
3. Ліквідація автономії українських земель у XVIII ст.
4. Українське бароко та культура Просвітництва в Україні.

Методичні вказівки до навчальних питань:

Необхідно розпочати розгляд 1-го питання з тлумачення терміну «руїна». Слід розглянути боротьбу гетьманів і старшинських груп за владу за часів «руїни», їх орієнтацію у своїй боротьбі на Польщу, Росію, Туреччину. У рамках питання необхідно розкрити внутрішню та зовнішню діяльність гетьманів Ю. Хмельницького, І. Виговського, П. Тетері, І. Брюховецького, Д. Многогрішного, І. Самойловича. Особливої уваги потребує розгляд діяльності гетьмана П. Дорошенка у внутрішній політиці, його дії в об'єднанні українських земель, протурецька орієнтація гетьмана та його домовленості з Туреччиною. Важливого значення у цей період набуває геополітичне становище України між Польщею, Росією та Туреччиною і, як наслідок, міжнародні договори щодо українських земель: Андрусівське перемир'я 1657, Бучацький договір 1672, Бахчисарайський мир 1681, «Трактат про вічний мир» 1686.

При розгляді 2-го питання слід з'ясувати причини ворожнечі сторін та місце і роль України у Північній війні, роль українців у військових діях поза межами України. Особливої уваги потребує розгляд внутрішньої політики І. Мазепи, його діяльність у галузі культури, зовнішня політика гетьмана, Коломацькі статті, таємні переговори І. Мазепи з Карлом XII, їх причини та наміри, союз зі Швецією. Необхідно також розглянути військові дії на території України, причини та наслідки. Полтавську битву 1709 р. та її роль у Північній війні. Треба розглянути, як розгорталися події після смерті гетьмана: Козацька рада 1710 року та обрання гетьмана в еміграції П. Орлика, його конституції.

Аналізуючи 3-є питання, необхідно з'ясувати, у складі яких держав опинилися українські землі та їх політичне становище, яку політику проводила Польща по відношенню до Правобережної України, її еволюцію, висвітлити питання, пов'язані з гайдамацьким рухом: його виникнення, соціальна база, етапи розвитку; «Коліївщини» 1768 р. Особливої уваги потребує розгляд стану Української козацької держави у складі Російської імперії, ліквідація автономії, етапи, форми та методи їх взаємодії. Необхідно розкрити причини й характер обмеження прав гетьманів І. Скоропадського, П. Полуботка, Д. Апостола, К. Розумовського. Слід розглянути діяльність та наслідки Першої й Другої Малоросійських колегій, правління гетьманського уряду (Міністерське правління); знищення царизмом Запорізької Січі; ліквідацію полкової адміністративно-територіальну систему на Гетьманщині; три поділи Польщі та поділ українських земель на кінець XVIII століття між двома імперіями – Російської і Австрійської.

Висвітлюючи соціально-економічний розвиток України у XVIII столітті, слід звернути увагу, в яких умовах та у межах яких держав опинилися українські землі, з'ясувати їх становище, розвиток економіки та соціальну структуру, порівняти форми володіння землею, розглянути становище панівного класу, залежного населення. Необхідно проаналізувати причини та наслідки другого юридичного оформлення кріпацтва на Лівобережжі, реакцію на політику держав, розглянути причини, характер і значення селянських повстань. Слід звернути увагу на розвиток сільського господарства, промисловості, ремісничого виробництва, розвиток міст, створення та діяльність мануфактур, розвиток товарного виробництва. Особливої уваги потребує розгляд внутрішньої (ярмарки, базари, торги) та зовнішньої торгівлі.

Розглядаючи у 4-му питанні особливості культури бароко. Чому в ній відчувається певне повернення до традицій Середньовіччя? Що таке «фаталізм» та «гедонізм»? Боротьба православ'я та католицизму в Україні як ситуація культурного вибору. Феномен української греко-католицької церкви. Проаналізуйте характерні риси бароко: монументальність, асиметричність, декоративна пишність (в архітектурі), динамічність, яскрава рухливість (у скульптурі), контрастність, емоційність (у живописі), драматизм, вишуканість, символізм (у літературі). Барокові форми у музичному мистецтві. Символізм бароко. Що таке «козацьке бароко»? Коли воно виникає? Які пройшло етапи розвитку. В чому його своєрідність? Архітектура українського бароко.

Висвітлюючи культуру XVIII ст., зупиніться, по-перше, на соціально-економічних передумовах доби Просвітництва, її витоках. По-друге, охарактеризуйте філософію раціоналізму як фундамент Просвітництва (віра в розум людини як провідна ідея епохи). Що таке «науко центризм». Порівняйте основні ідеї західноєвропейського, російського і українського Просвітництва. Як відбувалось становлення нової системи освіти. У чому полягає реформа церкви і освіти в Україні? Охарактеризуйте роль і значення в культурному розвитку України Києво-Могилянської академії. Яке місце займає література в культурному житті України в вивчає мий час? Г. Сковорода як засновник українського екзистенціалізму.

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Конституція П. Орлика.
2. Теорія «сродної праці» Григорія Сковороди.

Теми рефератів:

1. Особливості колонізації Слобідської України.
2. Коліївщина 1768 р.
3. Гайдамацький рух в Україні у середині XVIII ст.
4. Рух опришків. Діяльність Олекси Довбуша.
5. Державотворча діяльність гетьмана І. Мазепи.
6. Феномен українського бароко.
7. Світобачення епохи Просвітництва.
8. Просвітницька діяльність Києво-Могилянської академії.

Література

1. Бойко О.Д. Історія України. К., 2016. С. 129-212.
2. Історія та культура України : навчальний посібник / Уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С. Ю., Чорний І.В. Харків : ХНУВС, 2017. С. 25-42.
3. Греченко В. А. Історія та культура України : підручник. Харків : ХНУВС, 2017. С. 90-126; 135-184.

ТЕМА № 3

Українське національно-культурне відродження: витоки, сутність, наслідки (XIX – поч. XX СТ.)

Семінарське заняття № 1

1-а половина XIX ст.

Навчальна мета заняття: Проаналізувати особливості національно-культурного становища українських земель у складі Російської та Австрійської імперії у 1-й половині XIX ст. З'ясувати основні етапи національного відродження та роль у цьому процесі Т. Г. Шевченка.

Кількість годин 2 год.

Навчальні питання:

1. Розвиток українських земель у складі Російської та Австрійської імперій у I пол. XIX ст.
2. Перші таємні організації в Україні.
3. Українська культура 1 половини XIX ст.

Методичні вказівки до навчальних питань:

Розпочинаючи розгляд 1-го питання, необхідно з'ясувати, які українські землі та у результаті яких подій потрапили до складу Російської та Австрійської імперій. Особливої уваги потребує розгляд двох суспільно-політичних систем, у яких опинилися українські землі. Порівнюючи становища українських земель у складі Австрійської та Російської імперій, необхідно розглянути адміністративний устрій, соціальну структуру населення, становище класів та політику, яка проводилася щодо них, розглянути зв'язок із зміною соціально-економічних відносин з формування нових класів, з'ясувати причини їх формування. Переходячи до розгляду розвитку економіки в українських землях у складі Російської імперії, слід звернути увагу на її феодально-кріпосницький характер та описати її розвиток у першій половині XIX століття, звертаючи увагу на те, за яких умов поступово почали розвиватися капіталістичні відносини в сільському господарстві (товаризація виробництва поміщицького господарства) та промисловості, розглянути розвиток внутрішньої та зовнішньої торгівлі.

Розглядаючи 2-е питання, треба зупинитись на появі в Україні перших таємних організацій. Масонські ложі, їх сутність та мета. Зародження декабристського руху. Особливості декабризму в Україні. Слід акцентувати увагу на політизації українського національного відродження в першій половині XIX століття, розкрити роботу Кирило-Мефодіївського товариства,

зокрема, програмні документи, діяльність та його роль в українському національному відродженні.

Розкриваючи 3-є питання, необхідно звернути увагу на сутність українського національного відродження, наголосити на етапах розвитку, зважаючи на те, що початок українського національного відродження умовно пов'язують з виходом у світ першої частини твору І. Котляревського «Енеїда» (1798 р.). Треба пояснити, чому саме цей твір можна вважати початком українського національного відродження. Розкриваючи питання розвитку національного відродження в Східній Україні, слід висвітлити фольклорно-етнографічний етап розвитку відродження, роботу комісії Геральдія у Санкт-Петербурзі та її роль у розвитку українського національного відродження. Особливої уваги потребує розгляд творів «Історія Русів» (анонімного автора), «Історія Малої Росії» Д. Бантиша-Каменського та їх роль у формуванні національної самосвідомості українського народу, проаналізувати поширення романтизму в Україні, становлення нової української літератури. Діяльність Т.Г.Шевченка.

Висвітлюючи особливості розвитку українського національного відродження в Західній Україні, слід звернути увагу на феномен «рутенства», збереження традицій та самосвідомості у родинах дрібних греко-католицьких священників, відкриття руського інституту «Студіум рутенум» при Львівському університеті та його внесок у розвиток національного відродження в Західній Україні, охарактеризувати Львів 30-х рр. XIX століття як центр українського національного відродження в Західній Україні. При розкритті питання треба звернути увагу на час появи, діяльність демократично-просвітницького та літературного угруповання «Руська трійця», революцію 1848-1849 рр. в Австрійській імперії та участь у ній українців, діяльність Головної Руської ради, розкрити особливості першого українського досвіду парламентаризму.

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Чим український романтизм відрізнявся від романтизму західноєвропейського?
2. Історія масонства в Україні.

Теми рефератів:

1. Українські романтики і народна культура.
2. Українська архітектура 1-ої половини XIX ст.
3. Творчість І. Котляревського.
4. Творчість Г. Квітки-Основ'яненка.
5. Діяльність Кирило-Мефодіївського товариства.
6. Українська професійна література початку XX ст.
7. Т. Шевченко й Кирило-Мефодіївське братство.

Література

1. Бойко О.Д. Історія України. К., 2016. С. 213-320.

2. Історія та культура України : навчальний посібник / Уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С. Ю., Чорний І.В. Харків : ХНУВС, 2017. С. 43-59.
3. Греченко В. А. Історія та культура України : підручник. Харків : ХНУВС, 2017. С. 186-239.

ТЕМА № 3

Українське національно-культурне відродження: витоки, сутність, наслідки (XIX – поч. XX ст.)

Семінарське заняття № 2

2-а половина XIX ст. - поч. XX ст.

Навчальна мета заняття: Проаналізувати особливості національно-культурного становища українських земель у складі Російської та Австрійської імперії у 2-й половині XIX ст. - початку XX ст. З'ясувати роль І.Я.Франка в українській культурі.

Кількість годин 2 год.

Навчальні питання:

1. Розвиток українських земель у складі Російської та Австрійської імперій у 2 пол. XIX ст.
2. Суспільно-політичний та національний рухи в Україні у другій половині XIX століття.
3. Українська культура 2 половини XIX ст.

Методичні вказівки до навчальних питань:

Аналізуючи при розгляді 1-го питання соціально-економічний розвиток України у другій половині XIX століття, слід розглянути відмінності їх розвитку у межах двох імперій. В українських землях, які були у складі Російської імперії, у цей період склалася гостра криза самодержавно-кріпосницької системи. Які заходи здійснила влада для її подолання? Чи вдалося повністю позбутися кризових явищ? Під час висвітлення цього питання треба наголосити на скасуванні кріпосного права та проведенні ліберальних реформ 60-70-х рр. XIX століття. Розкрити причини, сутність та їх значення для соціально-економічного розвитку, умови скасування та основні документи. Серед проведених реформ треба звернути увагу на земську, місцевого самоврядування, судову, військову, фінансову та освітню. Які вони мали наслідки для соціально-економічного розвитку українських земель? Які відбулися зміни у розвитку сільського господарства та промисловості? Особливої уваги потребує висвітлення подальших змін у соціальній структурі населення, причини і характер цих процесів.

Висвітлення проблеми соціально-економічного розвитку України в другій половині XIX століття потребує аналізу їх особливостей в західноукраїнських землях. Необхідно розкрити проблему переходу до капіталістичних відносин у сільському господарстві та промисловості, розглянути розвиток товарно-грошових відносин, політику Австрійського та Австро-Угорського уряду в соціально-економічній сфері по відношенню до українських земель,

проаналізувати особливості соціально-економічного розвитку західноукраїнських земель в порівнянні з Наддніпрянською Україною.

Розглядаючи 2-е питання, необхідно з'ясувати, як розвивався суспільно-політичний та національний рухи в Україні у другій половині XIX століття, розкрити їх особливості у порівнянні з попереднім періодом, відмінності розвитку в межах різних імперій. Слід звернути увагу на розвиток громад 60-70-х рр. XIX століття, з'ясувати причини їх створення, соціальні групи, які до них належали, та їх діяльність, реакцію царського уряду, вказати на значення Валуєвського циркуляру 1863 р. та його наслідки. Необхідно також розкрити еволюцію громадівського руху у другій половині 70-х рр. XIX століття: «Молоді громади»; Ємський акт 1876 р. та його наслідки; український національний рух у 80-х роках; журнал «Киевская старина»; еволюція національного руху та його політизація в 90-х рр. XIX століття; Братство тарасівців. Слід також розглянути поширення загальноросійських та польських визвольних рухів в Україні, народництво та соціал-демократичні рухи.

Розкриваючи проблеми розвитку суспільно-політичних та національний рухів у Західній Україні, особливу увагу слід звернути на виникнення та розвиток у другій половині XIX століття москвофільської та народовської («українофільської») суспільно-політичних течій, з'ясувати початок створення, мету та напрямки діяльності. Особливу увагу слід звернути на політизацію національного руху в Галичині й створення перших політичних партій. Що ви розумієте під поняттям «національно-культурне Відродження»? Збирання історичних пам'яток та фольклору. Розвиток освіти та науки у 1-й половині XIX ст. Відкриття перших університетів.

При розгляді 3-го питання необхідно охарактеризувати стан науки та освіти 2-ої половини XIX ст.: історичні дослідження, розвиток українського мовознавства. Література критичного реалізму. Творчість І.Я.Франка. Живопис та скульптура. Реалістичний театр. Українська музична школа XIX ст.: С.Гулак-Артемівський, М.Лисенко. Прослідкуйте специфіку української реалістичної культури. Наукові та просвітні товариства. Наукове товариство ім. Т.Г.Шевченка. Книгодрукування та преса. Публіцистика. Модернізм в українській літературі та мистецтві.

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Естетичні засади критичного реалізму.
2. Порівняльна характеристика українського та західноєвропейського критичного реалізму.
3. Роль та місце Т.Шевченка та І.Франка в українській культурі.

Теми рефератів:

1. Розвиток українського театру XIX ст.
2. Українські художники-передвижники.
3. Культура Слобожанщини XIX ст.
4. Українське мистецтво другої половини XIX ст.
5. Роль та місце Івана Франка в історії української культури.

6. Українська реалістична проза другої половини XIX ст. як джерело для дослідження історії повсякденності та української ментальності.
7. Українська політична думка другої половини XIX ст. М. Драгоманов.

Література

1. Бойко О.Д. Історія України. К., 2016. С. 213-320.
2. Історія та культура України : навчальний посібник / Уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С. Ю., Чорний І.В. Харків : ХНУВС, 2017. С. 43-59.
3. Греченко В. А. Історія та культура України : підручник. Харків : ХНУВС, 2017. С. 186-239.

ТЕМА № 4

Українська державність та культура в добу новітнього часу (1917 – 1991)

Семінарське заняття № 1

Українська революція 1917-1921 рр. Українські землі в міжвоєнний час

Навчальна мета заняття: Дати оцінку розвитку українських земель на початку XX ст. Розкрити перебіг подій Української революції 1917-1921 рр. Історико-культурний розвиток України в міжвоєнний час.

Кількість годин 2 год.

Навчальні питання:

1. Зміни у соціально-економічному та суспільно-політичному розвитку українських земель на поч. XX ст. Україна в роки Першої світової війни.
2. Українська революція 1917-1921 рр.
3. Радянська Україна у 1920-х роках.
4. УРСР в умовах тоталітарного режиму.

Методичні вказівки до навчальних питань:

Під час розгляду 1-го питання основну увагу треба зосередити на нових тенденціях у розвитку сільського господарства та промисловості України, викликані перетворенням капіталізму вільної конкуренції у монополістичний капіталізм. Встановіть, яким чином на ситуацію в Україні вплинули події першої російської революції 1905 – 1907 рр. Окремо зупиніться на характеристиці діяльності I-ї та II-ї української думських громад. В чому полягала суть аграрної реформи П. Столипіна? Чому саме в Україні вона мала найбільший успіх? Визначте, яке місце займала Україна у планах країн Антанти та Троїстого союзу напередодні Першої світової війни? Охарактеризуйте перебіг подій на території України в роки війни? Встановіть позицію представників національного руху, щодо участі українців у війні.

Розглядаючи 2-е питання, необхідно з'ясувати етапи розвитку Української революції та її періодизацію. Слід розглянути події в Російській імперії, зокрема Лютневу революцію та її вплив на Україну, висвітлити особливості процесу створення Української Центральної Ради, її політичну платформу. Особливої уваги потребує розгляд процесів легітимізації Центральної Ради як загальноукраїнського державного органу, скликання Українського національного конгресу та його значення. Необхідно також

розглянути питання внутрішньої та зовнішньої політики Української Центральної Ради. Чотири Універсали Центральної Ради.

Доречно розглянути кризові явища в уряді УНР, пояснити обставини встановлення в Україні влади гетьмана П. Скоропадського, показати політичні сили, які його підтримували. Розкриваючи діяльність гетьманського уряду, слід показати його діяльність у зовнішній та внутрішній політиці. У рамках останнього необхідно звернути увагу на створення та діяльність гетьманського уряду: проведення реформ урядом П. Скоропадського; робота в галузі культури та освіти; дії по формуванню регулярної армії.

Прорахунки у внутрішній політиці та зміна зовнішнього фактора призвели до антигетьманського повстання, у результаті чого гетьман П. Скоропадський зрікся влади. Прихід до влади Директорії, відновлення Української Народної Республіки. Розглядаючи діяльність Директорії, слід розкрити її становище та активізацію в цих умовах дій більшовиків, створення УСРР. Висвітлюючи внутрішню діяльність Директорії, необхідно розглянути задекларовані принципи діяльності уряду і результати їх втілення в життя, проаналізувати зовнішню політику Директорії, її успіхи, вади та прорахунки: Акт злуки 22 січня 1919 р., стосунки з Польщею, Варшавська угода, радянсько-польська війна та Україна, переговори з Врангелем, Ризький мирний договір.

Висвітлюючи 3-є питання щодо політики радянської влади в Україні, треба розглянути питання створення УСРР, уряду Ради Народних Комісарів та представницьких органів на місцях, розкрити умови прийняття та сутність першої Конституції УСРР. Необхідно звернути увагу на причини прийняття нової економічної політики. Чому більшовики змушені були відмовитися від політики «воєнного комунізму» і дозволити функціонування приватного підприємництва? Проаналізуйте кожен з основних заходів непу. У чому була їх новизна порівняно з політикою «воєнного комунізму»? Зверніть увагу на особливості непу в Україні. Дайте визначення політики індустріалізації. Які були причини прийняття курсу на індустріалізацію та особливості його реалізації в СРСР? Чому індустріалізацію називають форсованою? Чи виправданими були надшвидкі темпи індустріалізації? Якими були основні джерела індустріалізації? Охарактеризуйте та прокоментуйте основні досягнення індустріалізації. За рахунок чого вони були зроблені? Дайте дефініцію поняття «колективізація сільського господарства». Чи була ця політика необхідною? Що таке «розкуркулювання»? Чому більшовики широко застосовували цю політику. Охарактеризуйте економічну ефективність колгоспів. У чому були причини голодомору 1932-1933 рр. в Україні з використанням різноманітних історичних джерел, у тому числі спогадів сучасників, опублікованих архівних матеріалів.

Розглядаючи 4-є питання про утворення сталінського тоталітарного режиму в Україні, згадайте, що означає поняття «тоталітарний режим», чому він виник в СРСР і як утвердився в Україні. Поясніть, якими були причини переходу сталінського тоталітарного режиму до широкого та систематичного терору проти власного народу саме наприкінці 20-х рр. XX ст.? Охарактеризуйте хід та суть основних політичних процесів, які відбувалися в

цей час в Україні: «шахтинську справу», «Спілки визволення України», «Українського національного центру» і т.д. У чому виявлялася антиукраїнська спрямованість цих процесів? Як їх можна оцінити їх точки зору сьогодення? Наведіть приклади масових репресій в Україні у 1937-1939 рр. Чи спинило репресії прийняття Конституції СРСР 1936 р. та Конституції УРСР 1937 р.? У чому виявлялася абсолютизація держави за цими конституціями? Дайте характеристику основним рисам радянського тоталітарного режиму в 30-ті рр. XX ст. У чому виявлялися його економічна, правова, організаційна, соціально-психологічна, оперативна та репресивна складові?

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Діяльність М. Грушевського.
2. Чотири Універсали Центральної Ради.

Теми рефератів:

1. Українські художники-модерністи (Кандинський, Малевич).
2. Українська культура і нові мистецькі віяння початку XX ст.
3. Особливості українського архітектурного мистецтва (неокласицизм, необароко, модерн, еклектика).
4. Український національний рух в роки Першої світової війни.

Література

1. Бойко О.Д. Історія України. К., 2016. С. 321-565.
2. Історія та культура України : навчальний посібник / Уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С. Ю., Чорний І.В. Харків : ХНУВС, 2017. С. 60-77.
3. Греченко В. А. Історія та культура України : підручник. Харків : ХНУВС, 2017. С. 246-293; 295-372.

ТЕМА № 4

Українська державність та культура в добу новітнього часу (1917 – 1991)

Семінарське заняття № 2

Українські землі в роки другої світової війни та в повоєнний час

Навчальна мета заняття: Дати оцінку розвитку українських земель в 2-й половині XX ст. Розкрити перебіг подій Другої світової війни на українських землях. Історико-культурний розвиток України в повоєнний час.

Кількість годин 2 год.

Навчальні питання:

1. Друга світова війна та Україна.
2. Повоєнна відбудова.
3. Розвиток УРСР у 1950-х – 80-х рр.
4. Українська радянська культура.

Методичні вказівки до навчальних питань:

Укажіть при розгляді 1-го питання періодизацію Другої світової війни. Чому вона поділяється саме на такі періоди? Охарактеризуйте становище на

окупованій німецько-нацистськими військами території. Як було розчленовано територію України? У чому виявлялася антигуманність і расизм політики німецьких окупантів? Необхідно висвітлити основні напрямки Руху Опору в Україні. Які етапи в своєму розвитку пройшов радянський партизанський рух? Чому на першому етапі дії радянських партизан були малоефективними? Назвіть найзначніших командирів українського партизанського руху, охарактеризуйте їх діяльність. Коли і як виникла УПА? Якими були основні методи боротьби, яку застосовувала УПА? У чому були особливості та складність діяльності ОУН у цей час? Назвіть основні етапи визволення українських земель від німецько-нацистської окупації. Охарактеризуйте кожен з етапів, проаналізуйте основні битви цього періоду війни. У чому були причини перемоги Червоної Армії?

Розглядаючи 2-е питання, вкажіть, якими були втрати республіки за роки німецької окупації? Охарактеризуйте становище, що склалося в промисловості та сільському господарстві у перші роки після звільнення. Коли в основному було завершено відбудову народного господарства після війни?

Під час розгляду 3-го питання стосовно розвитку УРСР у 1950-х – 80-х рр. слід зосередити увагу на таких основних періодах цього етапу, як хрущовська «відлига», доба «застою» та «перебудова». Здобувачі вищої освіти мають з'ясувати основні причини кризи радянської моделі та етапи становлення національного руху.

У наступному 4-му питанні необхідно розглянути головні етапи та тенденції розвитку української культури. Охарактеризуйте основні стилі та напрямки літератури і мистецтва в Україні на початку ХХ ст. Простежте зв'язок між політикою українізації і станом освіти в першій половині ХХ ст. Розгляньте основні літературні течії в Україні та їх представників. Які новаторські риси характерні для театру «Березіль»? Яка з авангардних течій найбільш плідно виявила себе в українському живопису? Проаналізуйте формування ідеологічних засад соціалістичної культури. Тоталітарні режими і культурні процеси у СРСР в 1930-х рр. Що таке «соцреалізм» та які наслідки він мав для духовного життя України? Охарактеризуйте основні тенденції розвитку української культури у другій половині ХХ ст.

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Особливості руху спротиву в Україні під час Другої світової війни.
2. Чого прагнули «шістдесятники»?

Теми рефератів:

1. Наслідки та уроки Другої світової війни.
2. Геополітичні зміни після закінчення війни та українське питання.
3. Голод 1946 – 1947 рр. в Україні.
4. Хрущовська «відлига» в Україні.
5. Вплив «шістдесятників» на розвиток української культури.
6. Політичний портрет П.Ю.Шелеста.
7. Особливості політики «перебудови» в УРСР.

Література

1. Бойко О.Д. Історія України. К., 2016. С. 321-565.
2. Історія та культура України : навчальний посібник / Уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С. Ю., Чорний І.В. Харків : ХНУВС, 2017. С. 60-77.
3. Греченко В. А. Історія та культура України : підручник. Харків : ХНУВС, 2017. С. 246-293; 295-372.

ТЕМА № 5

Особливості історико-культурного розвитку незалежної України (1991-2023)

Семінарське заняття № 1

Особливості історико-культурного розвитку незалежної України (1991-2023)

Навчальна мета заняття: Розібрати проблеми, здобутки та перспективи національно-культурного розвитку України на сучасному етапі. Ознайомитись з основними досягненнями української культури новітнього часу.

Кількість годин 2 год.

Навчальні питання:

1. Проголошення державної незалежності республіки. Перші кроки державотворення (1991 – 1996 рр.).
2. Політичний розвиток України на сучасному етапі.
3. Соціально-економічний розвиток України – досягнення та проблеми.
4. Міжнародне становище та зовнішня політика України.
5. Український культурний простір в умовах незалежності.

Методичні вказівки до навчальних питань:

Розглядаючи 1-е питання плану семінарського заняття, слід проаналізувати суспільно-політичну та економічну ситуацію, яка склалась в СРСР в кінці 80-х – на початку 90-х рр., чітко визначити чинники, що прискорили серпневі події 1991 року, показати їх наслідки. У зв'язку з цим необхідно пригадати хід події в Україні після спроби державного перевороту в Москві та дати їм оцінку. Курсанти повинні розібратись в особливостях політичного розвитку молодого держави Україна. Для цього необхідно охарактеризувати основні етапи становлення політичної системи республіки, всебічно розкрити складнощі та труднощі цього процесу.

Готуючись до 2-го питання семінару, необхідно показати, як на основі нової Конституції України розвиваються сучасні політичні процеси. При цьому слід розкрити суть «помаранчевої революції» та причини кризи режиму В. Януковича, що привела до подій «Євромайдану». Знати програми основних політичних партій та діяльність уряду країни на нинішньому етапі її розвитку. Схарактеризувати діяльність президентів П. Порошенка та В. Зеленського. Розповісти про хід українсько-російської війни 2014-2022 рр., початок повномасштабного вторгнення російських військ в Україну 24.02.2022 р., перебіг воєнних дій у 2022-2023 рр.

Висвітлюючи 3-є питання плану, курсанти перш за все мають розібратися в причинах економічної кризи в Україні та показати її наслідки. Також необхідно розкрити основні принципи економічної політики урядів України за останні десять років, в т.ч. здійснення приватизації, становлення приватної власності у різних формах функціонування, соціальні аспекти розвитку республіки.

Розкриваючи 4-е питання плану, курсанти повинні мати на увазі, що зовнішня політика України (формування її пріоритетів) багато в чому нерозривно пов'язане з політичним та соціально-економічним становищем, яке склалось в Україні. Сьогодні саме тому зовнішню політику України досить умовно можна поділити за напрямком дій: у СНД, насамперед з Росією, та з країнами ЄС і НАТО. Курсанти мають проаналізувати та показати досягнення, проблеми та труднощі міжнародної політики України, дати їй об'єктивну оцінку. Завершуючи роботу над темою, необхідно підбити підсумки, зробити відповідні висновки.

При розгляді 5-го питання слід зупинитися на сучасному стані української культури. Які зміни відбулися в цій сфері протягом останньої чверті століття. Постмодернізм як переосмислення всієї традиційної культури. Охарактеризуйте сучасний стан культури в Україні. Які актуальні проблеми стоять перед українською культурою: надмірний «патерналізм» держави; відхід держави від регулювання культурних процесів. У чому криються причини сьогоднішнього падіння культури серед пересічних громадян України? Чому все частіше проявляється недовір'я у самих українців до своїх національних пріоритетів? Визначте подальші перспективи розвитку української культури.

Питання цільових виступів здобувачів вищої освіти:

1. Україна на шляху до незалежності.
2. Революційні процеси в незалежній Україні.

Теми рефератів:

1. Структурні зміни в політичній системі України після проголошення незалежності республіки.
2. Президентські вибори 2004 р. «Помаранчева революція».
3. Прийняття Конституції України та її історичне значення.
4. Криза режиму В. Януковича. «Євромайдан».
5. Повномасштабна агресія РФ проти України.
6. Україна на шляху євроінтеграції.
7. Проблеми та досягнення української культури доби незалежності.

Література

1. Бойко О.Д. Історія України. К., 2016. С. 566-647.
2. Історія та культура України : навчальний посібник / Уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С. Ю., Чорний І.В. Харків : ХНУВС, 2017. С. 78-95.
3. Греченко В. А. Історія та культура України : підручник. Харків : ХНУВС, 2017. С. 373-418.

4. Рекомендована література

Основна

1. Бойко О.Д. Історія України. К. : Академія, 2016.
2. [Історія та культура України : навчальний посібник / уклад. Дедурін Г.Г., Іванов С. Ю., Чорний І.В. Харків : ХНУВС, 2017.](#)
3. [Греченко В.А. Історія та культура України : підручник. Харків : ХНУВС, 2017.](#)

Додаткова

1. Бойко О. Новітня історія України. 2014-2019 роки. К. : Академія, 2020.
2. Бурнейко І. Історія козацької України у схемах і таблицях. К. : Мандрівець, 2011.
3. Ваврух М., Гавалюк Р. Нариси з історії української культури. Архітектура, образотворче мистецтво, музика, театр кіно. К. : Світ, 2018.
4. Вовк Х., Савчук О. Студії з української етнографії та антропології. К. : Видавництво Савчук О. О., 2015.
5. Гарін В., Кігіцар І., Кондратенко О. Історія України. К. : Центр навчальної літератури, 2017.
6. Геоштор О. Слов'янська міфологія. К. : Клію, 2014.
7. Історія та культура України: навчально-методичний посібник. (у схемах і таблицях) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018.
8. Історія української культури. Від стародавніх часів до XIX ст. Ілюстрована хрестоматія. К. : Ліра-К, 2020.
9. Історія української культури : курс лекцій для студентів спеціальності 034 Культурологія / Ю. С. Сабадаш, Ю. М. Нікольченко, Л. Г. Дабло ; за заг. ред. Ю. С. Сабадаш. К. : Ліра-К, 2020.
10. Лоза Ю. Історичний атлас України. К. : Українська Картографічна група, 2022.
11. Лузіна Л. Чарівні традиції українок. Харків : Фоліо, 2020.
12. Павлова О., Мельничук Т. Історія української культури. К. : Центр навчальної літератури, 2019.
13. Піддубний С. Великий код України-Русі. К. : ФОП Стебеляк, 2017.
14. Таїрова-Яковлева Т. Гетьмани України. Історії про славу, трагедії та мужність. К. : Клію, 2015.
15. Хоткевич Г. Історія України. До кінця XVI століття. К. : Центр навчальної літератури, 2020.
16. Шейко В., Тишевська Л. Історія української культури. К. : Кондор, 2013.

Інформаційні та навчальні ресурси в Інтернеті

1. <http://historians.in.ua/>
2. <http://uk.wikipedia.org/wiki/>
3. <http://litopys.org.ua/>

